

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RİSKİ*

Food Crisis and the Risk of Hunger Cycle in Afghanistan

Erdal BAYAR**

Öz

Afganistan'da Covid-19 salgınının derinleştirdiği ve Taliban yönetiminin iktidarı devralmasından sonra şiddetlenen gıda krizi Afgan halkı için oldukça ciddi bir sorun haline gelmiştir. Yoksulluk ve açlığın ortaya çıkardığı açlık döngüsüyle boğuşan Afganistan'ın dış yardımlara muhtaç ekonomik yapısıyla söz konusu döngüyü kırmayı zordur. Zira son yirmi yılda kendi çarklarını oluşturamayan ve işletemeyen ekonomik bir yapının yalnızca dış yardımlarla belirtilen sorunları ortadan kaldıramadığı görülmüştür. Bu çalışmada Afganistan'da ekonomik ve toplumsal açıdan yıllardır sorun oluşturan ve son dönemde kriz aşamasına gelmiş bulunan gıda sorunu analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Açlık Döngüsü, Akut Gıda Güvensizliği, Entegre Gıda Güvenliği Faz Sınıflandırması, Gıda Güvenliği, Küresel Açlık İndeksi.

Abstract

The food crisis in Afghanistan, deepened by the Covid-19 Pandemic and intensified after the Taliban administration took power, has become a serious problem for the Afghan people. Struggling with the cycle of hunger caused by poverty and hunger, it is difficult for Afghanistan to break this cycle with its economic structure in need of foreign aid. Because in the last twenty years, it has been seen that an economic structure that cannot form and operate its own wheels cannot eliminate the problems indicated only by foreign aid. In this study, the food problem, which has been an economic and social problem in Afghanistan for years and has recently reached the crisis stage, will be analyzed.

Keywords: The Hunger Cycle, Acute Food Insecurity, Integrated Food Safety Phase Classification, Food Security, Global Hunger Index.

* **Makale Geliş Tarihi:** 12.10.2022 **Yayına Kabul Tarihi:** 16.11.2022

** Arş. Gör. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: erdalbayar@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1726-7989.

GİRİŞ

2015 yılı Eylül ayında, Birleşmiş Milletler nezdinde yapılan toplantılar/görüşmeler neticesinde dünya ölçeğinde, tüm insanlığın karşı karşıya olduğu temel sorunların çözülmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda birbirleriyle ilişkili 17 amaç (Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları) belirlenmiş ve oldukça iddialı görünen söz konusu amaçların gerçekleştirilebilmesi için BM nezdinde destekler verilmiştir. BM tarafından hazırlanan Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündemi içerisinde belirlenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacından 2 numaralı amaçta “Sıfır Açlık”, hedefi ortaya konulmuştur. 2030 yılı için mümkün olduğunca geniş kapsamlı ve iddialı hedefler ortaya koyan BM, bütüncül bir yaklaşım sergilemiş ve “kimseyi geride bırakmama” ilkesini temel almıştır.¹

“Gıda Güvenliği ve Beslenme ve Sürdürülebilir Tarım” başlığı altında belirlenen temel hedef “Açlığın sonlandırılması, gıda güvenliğinin sağlanması, daha iyi beslenme ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmek” olmuştur.² Bahse konu amaçlardan biri olan “Açlığın Sonlandırılması” amacı bu çalışmanın genel konusunu oluşturmaktadır, özelde ise Afganistan’da halkın yaşam koşullarını oldukça zorlayan ve bir kriz haline gelen açlık durumu üzerine odaklanılacaktır.

Dünyada açlıkla mücadele konusunda 2000’li yılların başından itibaren yaşanan iyileşme trendinin Covid-19 salgınının da etkisiyle kısmen kırıldığı ve 2019 yılından itibaren açlıkla mücadelede bazı gerilemeler yaşandığı görülmektedir. BM uzman kuruluşları tarafından hazırlanan ortak raporda, 2030 gündeminin ortaya konulduğu dönemdeki (2015 yılındaki) seviyeye geri dönüldüğü ifade edilmektedir. Aynı raporda yer alan verilere göre; 2021 yılında 702 ila 828 milyon insan açlıktan etkilenmiştir, ki bu sayı

1 “Envision 2030: 17 Goals to Transform the World for Persons with Disabilities”, *United Nations Department of Economic and Social Affairs Disability*, <https://www.un.org/development/desa/disabilities/envision2030.html#menu-header-menu>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

2 “Zero Hunger”, *The Global Goals For Sustainable Development*, <https://www.kureselamaclar.org/en/global-goals/zero-hunger/>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

salgının başlangıcından bu yana yaklaşık 150 milyon insanın daha bu sorunla karşılaştığı anlamına gelmektedir. 2019 ve 2020 yıllarında 103 milyon insan, 2021 yılı ortalarına kadar ise 46 milyon insan daha açlıkla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Açlıkla karşılaşan nüfus oranı 2019 yılında %8 iken, bu oran 2020 yılına gelindiğinde %9,3'e 2021 yılında ise %9.8'e yükselmiştir.³ Oranlardaki yükseliş hızı azalmışsa da, tüm dünya açısından açlık sorununun ciddiyetini koruduğu görülmektedir.

2020 yılı itibariyle Dünya nüfusunun yaklaşık %10'u yetersiz beslenme⁴ ve açlıkla mücadele ediyor. Başta Afrika ve Asya kıtalarında olmak üzere açlıkla mücadele eden yaklaşık 800 milyon insanın dörtte birini 5 yaş altı çocuklar oluşturmaktadır. Çocuk ölümlerinin % 45'inin yetersiz beslenme veya açlık nedeniyle gerçekleştiği düşünüldüğünde, özellikle düşük gelirli ve az gelişmiş ülkelerin yüzleşmek zorunda kaldıkları sorunun vahameti daha iyi anlaşılacaktır.⁵ BM raporlarında bu oranın iklim değişikliği ve Covid-19 nedeniyle artmasından endişe edilmektedir. Dünya'da açlığın sonlandırılması için başlatılan Sıfır Açlık Mücadelesi (The Zero Hunger Challenge) kapsamında;

- İki yaş altı çocuklarda sıfır bodurluk,
- Tüm yıl boyunca yeterli gıdaya %100 erişim,

3 "FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO", *The State of Food Security and Nutrition in the World: Repurposing Food and Agricultural Policies to Make Healthy Diets More Affordable*, Rome 2022, s.10.

4 Yetersiz Beslenme (Undernourishment) temelde sağlıklı bir yaşam sürmek için gerekli kalori miktarıyla tüketilen kalori miktarı arasındaki uyumsuzluğa atıfta bulunmaktadır. Kişinin ihtiyaç duyduğu günlük enerji miktarı kişinin yaşına, ağırlığına, boyuna, cinsiyetine ve aktivitelerine göre değişiklik gösterdiği için yetersiz beslenmenin kişisel olarak hesaplanması kolay olsa da, toplumsal düzeyde yetersiz beslenmenin ölçülmesi oldukça güçtür. Bu nedenle FAO yetersiz beslenme ile ilgili tahminlerini yaparken elde ettiği verileri matematiksel yöntemlerle işleyerek bir kişinin günlük enerji alımının minimum gereksinimlerinden daha düşük olma ihtimalinin bir topluluktaki kümülatif olasılığını hesaplamaktadır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. "What is Undernourishment and How Is It Measured?", *Our World in Data*, <https://ourworldindata.org/undernourishment-definition>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022)

5 Maureen Gallagher, "New Study Offers Stark Update: Malnutrition Responsible For 45 Percent Of All Child Deaths", *Action Against Hunger*, <https://www.actionagainsthunger.org/blog/new-lancet-series-offers-stark-update-malnutrition-responsible-45-percent-all-child-deaths#:~:text=Global%20malnutrition%20now%20accounts%20for,greatest%20threat%20to%20child%20survival>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RISKİ

- Tüm gıda sistemlerinin sürdürülebilirliği,
- Küçük çiftlik sahiplerinin üretkenliğinde ve gelirinde %100 artış, yetersiz beslenmenin tüm formlarının tamamen ortadan kaldırılması
- Sıfır Kayıp veya Gıda İsrafı, hedeflenmiştir.⁶

Afganistan'ın 2030 yılı "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" açısından özellikle yoksulluk ve açlık konularında hedeflerin çok gerisinde kaldığını söylemek mümkündür, zira sürdürülebilir kalkınma hedefleri bu sorunların tamamen ortadan kaldırılmasını amaçlamakta iken, Afganistan'ın söz konusu hedeflere kısa veya orta vadede ulaşması pek mümkün görünmemektedir. Yaygın yoksulluk ve açlık Afganistan için yeni ortaya çıkmış bir sorun değildir, özellikle ülkede iç karışıklıkların ve çatışma halinin nesiller boyu devam ettiği düşünüldüğünde bu durumun olağan olduğunu söylemek mümkündür.

2001 yılı sonrasında Taliban rejiminin iktidardan uzaklaştırılması sonrasında yeniden inşa sürecine giren Afganistan'da uluslararası kamuoyundan geniş çapta destek alınmasıyla birlikte ülkedeki önemli sorunlardan biri olan açlıkla ve yetersiz beslenme ile mücadelede görece iyileşme sağlanmıştır.⁷ 2000'li yılların başında Afganistan nüfusunun yaklaşık %51'i yetersiz beslenme ve açlıkla mücadele ederken 2020 yılına doğru bu oran yaklaşık %28'e kadar inmiştir ancak yine de Afganistan, Dünya Açlık İndeksi sıralamalarında son sıralarda yer almaktan kurtulamamıştır. 2021 yılı Dünya Açlık İndeksinde yer alan 116 ülke içerisinde 103. sırada yer alan Afganistan'da mevcut durumda iyileşmeden ziyade kötüleşme görülmektedir.⁸ Son yıllarda salgın nedeniyle yaşanan üretim sorunları ve tedarik zincirlerindeki kırılmalar nedeniyle, tüm dünyada

6 "Zero Hunger Challenge", *The United Nations*, <https://www.un.org/zerohunger>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

7 Serpil Gündül-Farida Labib Raof, "Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun'un Anahtarı: Afganistan", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 2020, s. 30.

8 "Afghanistan", *Global Hunger Index*, <https://www.globalhungerindex.org/afghanistan.html>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

enflasyonist bir baskı oluşmuş ve bu durum gıda fiyatlarında artışı da beraberinde getirmiştir.⁹ Her ne kadar 2022 yılı Haziran ayından itibaren gıda fiyatları indeksindeki yükseliş durmuş ve düşüş eğilimi görülmüş olsa da, Afganistan'ın giderek daha da yoksullaşması nedeniyle halkın önemli bir kesimi gıdaya erişmekte ciddi sorunlar yaşamaktadır. BM Kalkınma Programının Afganistan'da nüfusun neredeyse tamamının (%97'sinin) yoksulluk sınırı altında yaşayacağı öngörüsünün gerçekleşmesi halinde¹⁰, olası küresel gıda krizinin etkilerinin Afganistan için son derece yıkıcı olabileceğini iddia etmek mümkündür.

Taliban'ın yönetimi ikinci kez ele geçirdiği Ağustos 2021 tarihinden itibaren¹¹ yaşanan ekonomik sorunların şiddetini arttırarak devam ettiği görülmektedir. Devletlerin resmen tanımaya yanaşmadığı ve yardım ederken tereddütte bulunduğu Taliban rejiminin iktidara gelmesiyle birlikte çok sayıda uluslararası yardım programı ve projesi akamete uğramıştır.¹² Taliban hükümetinin Afganistan'da daha demokratik ve modern değerlerle barışık bir yönetim sergilemesi için uygulanan yaptırımlar, ekonomik sorunları daha kötü hale getirmiştir. Afganistan ekonomisinin dış yardımlara bağımlı yapısı, iş imkânı üretme konusundaki başarısızlığı, kaynakların yetersizliği gibi birçok sorununun bulunmasından dolayı oldukça zayıf ve kırılabilir bir yapıda olması, yaşanan sorunlarla mücadele etmeyi güçleştirmektedir. Yalnızca dışarıdan yapılan yardımlarla ülke ekonomisindeki kronikleşen sorunlara kalıcı çözümler üretilmesi pek mümkün gözükmemektedir.

Gıda fiyatlarındaki artış, tedarik zincirlerindeki sorunlar ve iklim değişikliği problemleri dünya çapında bir gıda krizi beklentisini arttırmıştır.

9 "World Food Situation", *Food and Agriculture Organization of the United States*, <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

10 "97 Percent of Afghans Could Plunge into Poverty by Mid 2022, Says UNDP", *United Nations Development Programme*, <https://www.undp.org/press-releases/97-percent-afghans-could-plunge-poverty-mid-2022-says-undp>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

11 Mehmet Seyfettin Erol-Emrah Kaya, "Afganistan Barış Süreci: Küresel ve Bölgesel Aktörler", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 2021, s. 423.

12 "7.000 CCNPP Projects Remain Unfinished: MoF", *TOLO News*, <https://tolonews.com/afghanistan-176069>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RISKİ

Salgın öncesi döneme göre yetersiz beslenme ve açlıkla mücadele etmek zorunda kalan nüfus sayısındaki artış da bu beklentileri destekler niteliktedir. Bu çalışmada, halihazırda ciddi bir gıda krizi ile boğuşan Afganistan'daki akut gıda güvensizliğinin başta 0-5 yaş çocuklar olmak üzere genç Afgan nüfusu üzerindeki olası etkilerine de dikkat çekilecektir. Zira nüfusunun büyük kısmını gençlerin ve çocukların oluşturduğu Afganistan'da akut gıda güvensizliği durumunun şiddetini arttırması halinde bir neslin tehdit altında kalacağı hem fiziksel hem de zihinsel gelişim sorunlarının yaygınlık kazanmasının ise Afganistan'ın geleceği için tehlike arz edeceği düşünülmektedir.

Öncelikle gıda güvenliği, akut gıda güvensizliği gibi kavramların ve Entegre Gıda Güvenliği Faz Sınıflandırması, Cadre Harmonise gibi ölçeklerin bu çalışmada kullanılacağı çerçeve çizilecektir. Ancak Cadre Harmonise ölçeği daha çok Afrika ülkelerinde uygulanan bir açlık ölçeği olduğu için bu çalışmada tercih edilmeyecektir.

Çalışmanın ana konusunu oluşturan açlık meselesi ile ilgili genel bir giriş yapılabilmesi için bu konudaki bazı teorik yaklaşımlara kısaca değinilecektir. Afganistan özelinde açlık ve gıda yetersizliği sürecinin özellikle son 20 yıldaki değişimi üzerinde durulacaktır. Gıda yetersizliğinden ve açlıktan en fazla etkilenen grubu oluşturan 0-5 arası çocukların durumuna odaklanılacaktır. Gıda güvensizliğinin hayatın hemen her dönemindeki kişiler üzerindeki etkisi ve yol açtığı sorunlar "Açlık Döngüsü"¹³ kavramına başvurularak izah edilecektir. Nitekim bu kavramın Afganistan'daki durumun anlaşılması için faydalı olacağı düşünülmektedir. Çünkü gıda güvensizliğinin yarattığı çok yönlü sorunlar, ekonomik sıkıntılarla örtüştüğünde kırılması oldukça güç bir kısır döngü ortaya çıkacaktır. Bu da Afganistan'da yalnızca dış yardımlarla sürdürülen geçici çözümlerin sorunları ortadan kaldırmakta yetersiz kalmasının sebeplerinden biridir.

13 "Hunger Sociological Connections", *Immigration and Hunger*, <https://immigrationandhunger.weebly.com/hunger-sociological-connections.html>, (Erişim Tarihi: 24.06.2022).

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Açlık veya kıtlık ile ilgili yaklaşım ve teorilere geçilmeden önce bu ve bunlarla ilişkili kavramların tanımlanması, konunun anlaşılması açısından faydalı olacaktır. Zira bahse konu teorik yaklaşımlar gıda yetersizliğinin yaşandığı tüm durumları kapsamamaktadır. Öncelikle, kıtlığın nedenleri hususunda bilim adamlarının çok farklı görüşlere (az gelişmişlik, eşitsizlik, kolonyalizm, çevre sorunları, demokrasi yoksunluğu, yoksulluk...vb.) sahip olduğu görülmektedir.¹⁴ Benzer bir durum, kıtlığın tanımı konusunda da geçerlidir. Stephen Devereux, kıtlık tanımlarını beş gruba ayırmaktadır:

1. Sözlük tanımı,
2. Gıda arzındaki düşüşe dayanan tanımlar,
3. Gıda tüketimindeki eksikliklere dayanan tanımlar,
4. Davranışsal tanımlar,
5. Kıtlık mağduru insanların bakış açısını yansıtan tanımlar.¹⁵

Birinci gruptaki tanımlamalara, yani kıtlığın sözlük tanımına bakıldığında, tanımlamalarda “şiddetli eksiklik” ve “açlıkla ilişkili olmak” kıtlığın temel iki unsuru olarak göze çarpmaktadır.¹⁶ Bu temel unsurların yanı sıra kıtlığın kapsamı ve sonuçları da tanımlarda yer alabilmektedir. Örneğin Encyclopedia Britannica’daki tanımlama bu tür bir tanımdır. Buna göre kıtlık, bir bölge veya ülkede nüfusun önemli bir kısmının değişen süreyle açlık, akut gıda yetersizliği ve ölümlerle karşı karşıya kalmasına sebep olmaktadır.¹⁷ Bu yöndeki tanımlamalarda kıtlığın ortaya çıkış nedenleriyle ilgili yeni soru işaretleri oluşabilmektedir. Bundan dolayı kıtlığın, bir bölgede gıda üretiminde (arzında) yaşanan sorunlar nedeniyle ortaya çıktığını iddia

14 Stephen Devereux, *Theories of Famine: From Malthus to Sen*, Harvester Wheatsheaf, New York 1993, s. 6-7.

15 Devereux, a.g.e., s. 10.

16 Aynı yer.

17 “Famine”, *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/science/famine>, (Erişim Tarihi: 24.06.2022).

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RISKİ

eden akademisyenlerin ortaya koyduğu tanımlar, özellikle bölgesel kıtlığın neden gıda ithalatı yoluyla giderilmediği sorusuna tatmin edici bir cevap verememesi nedeniyle eleştirilmiştir.

Söz konusu eleştirilere cevap verilmesi amacıyla kıtlığın yalnızca gıda üretiminde yaşanan sorunlardan değil, aynı zamanda gıda dağıtım sisteminde de sorun yaşanması halinde gerçekleşeceği iddiası tanıma eklenmiştir. Böylece kıtlık için gıda yetersizliğinin tek ve yeter şart olmadığı savunulmuştur.¹⁸

Gıda tüketimindeki eksikliklerden hareketle kıtlığı tanımlama çabaları, kitlesel açlık durumlarını ve açlığı kıtlıkla eşitlemektedir. Zira bu tanımlamada gıdanın yetersizliğinden ziyade kurbanların fizyolojik durumu yani yetersiz gıda alımı ön plana çıkarılmaktadır. Kıtlık ile açlık, yetersiz beslenme veya beslenme bozukluğu arasındaki farkı ortadan kaldıran bu tür tanımlamalar, açlığın genel ve yaygın durumu ile özel durumunu sıklıkla birbirine karıştırmaktadır. Kıtlık için açlık bir önkoşul olarak kabul edilebilir ancak her açlık kıtlık değildir. Nispeten geniş bir alanda büyük insan topluluklarını etkisi altına alarak ölümcül sonuçlar doğurabilen kıtlık ile bireylerin veya küçük grupların yeterli gıdaya erişememeleri arasında fark bulunmaktadır.

Ayrıca dünyanın birçok bölgesinde neredeyse normalleşen, “düzenli” açlık olgusu ile şiddetli kıtlıklar da birbirinden ayırt edilmelidir.¹⁹ Açlık, kişinin günlük fiziksel eylemlerini sürdürebilmesi amacıyla, gereken enerjiyi toplayabilmesi için tüketmesi gereken gıdadan daha azını tüketmesidir.²⁰ Yetersiz gıda tüketiminden kaynaklanan acı verici bu

18 Devereux, a.g.e., s. 11.

19 Devereux, a.g.e., s. 12.

20 Günlük 1800 kcal'den daha az tüketilmesi durumunda yetersiz beslenildiği düşünülmektedir. Ancak bu kalori miktarının kişiden kişiye, bölgeden bölgeye ve hatta kültürden kültüre değişiklik gösterebildiği unutulmamalıdır. Detaylı bilgi için bkz. “Food Security and Agricultural Projects Analysis Service (ESAF)”, *Understanding the Dynamics of Food Insecurity and Vulnerability in Orissa*, <https://www.fao.org/3/ai207e/ai207e.pdf>, (Erişim Tarihi: 24.06.2022), s. 8.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

fiziksel durumun düzenli bir şekilde devam etmesi halinde kronik açlık söz konusu olmaktadır. Açlık yeterince gıda miktarının alınamaması durumunu ifade ederken Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) dünyadaki açlığın boyutunu tahmin edebilmek için Yetersiz Beslenme Yaygınlığı göstergelerini kullanmaktadır.²¹

Kıtlık olgusuna ilişkin davranışsal tanımlamalarda ise kıtlıkla birlikte ortaya çıkan sosyal ve ekonomik bozulmalara dikkat çekilmektedir. Bu nedenle kıtlığın doğal bir felaket olmasından ziyade, halihazırda baskı altında bulunan ekonomik, sosyal ve idari yapıların tetiklediği ve hızlandırdığı yaygın yetersiz beslenmenin ortaya çıkardığı bir “topluluk sendromu” olduğu iddia edilmektedir.²² Stephen Devereux’un Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırmaları Enstitüsü’nün (United Nations Research Institute for Social Development- UNRISD) 1976 yılında yayımlanan “Modern Dünyada Kıtlık Riski ve Kıtlığın Önlenmesi” başlıklı çalışmasından aktardığına göre; kıtlık önemli sayıda insanın hayatını tehdit edecek düzeyde temel gıda varlığının ve bunlara erişimin bozulması sonucunda ortaya çıkan sosyal krizi ifade etmektedir. Bu şekilde tanımlanan kıtlık, zamanla sınırlı olarak üç farklı gelişim evresi geçirmektedir:

- 1.Gıda arzının çeşitli nedenlerle azaldığı ilk dönem,
- 2.Gıdaya erişim sorunlarının insanların hayatta kalabilmeleri açısından ciddiyet arz ettiği ve alışılmış rutinlerden oldukça farklı davranış biçimlerinin ortaya çıktığı dönem,
- 3.Krizi ortaya çıkaran faktörlerin bir veya birkaçında düzelmelerin yaşandığı, gıdaya erişimin ve rutin davranış kalıplarına geri dönülen iyileşme dönemi.

21 “Hunger and Food Insecurity”, *Food and Agriculture Organization of the United Nations-FAO*, <https://www.fao.org/hunger/en/>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

22 Devereux, a.g.e., s. 12.

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RISKİ

İyileşme dönemine geçilememesi halinde ise, kıtlığa maruz kalan yerleşim yerlerinin dağılması veya toplulukların göçü gerçekleşmektedir.²³

Dışarıdan gözlemcilerin kıtlığı genellikle açlık ve ölümlle ilişkilendirmelerine karşın, mağdur insanların bakış açısını yansıtan tanımlamalar kıtlığı farklı şekillerde ve farklı kavramlarla ifade edebilmektedir. Batılı literatürün bakış açısından farklı olarak Afrika ve Asya'da yerel halkın kıtlığı her zaman ölümlle ilişkilendirmediği görülmektedir. Hatta Bangladeş ve Doğu Afrika'da halkın kıtlık ile ilgili düşüncesinde açlık nedeniyle ölmek gibi bir kriter bulunmamaktadır. Afrika'daki birçok dilde açlık ve kıtlık kelimeleri temelde benzer anlamda kullanılsa da, "yemek" eylemine atfedilen anlam ise yalnızca fiziksel ihtiyacın karşılanması ile sınırlı olmayıp sosyal ve ekonomik ilişkileri de kapsayabilmektedir.

Birçok üçüncü dünya ülkesinde toplumsal ilişkilerin olağan işleyişini ifade etmek için kullanılan "açlık" ve "yemek yeme" ifadeleri, toplumsal hayattaki konumlara atıfta bulunmaktadır. Buna göre; müreffeh, güçlü veya yırtıcı bireyler ve topluluklar "yerken", fakir, zayıf ve güçsüzler yeterli yiyeceğe sahip olsalar dahi "aç"tırlar.²⁴ Kısacası Batılı yaklaşımlardan farklı olarak mağdurların bakış açısını yansıtan tanımlamalar, kıtlık kavramına açlık nedeniyle ölümden ziyade, yoksulluk, eşitsizlik, zayıflık ve açlık anlamlarına daha fazla vurgu yapmaktadır. Kıtlıkla ilgili teori ve yaklaşımlar farklı gerekçelerle dahi olsa kıtlığı genellikle açlığın yol açtığı kitlesel ölümler olarak değerlendirdiği için çok boyutlu bir olgu olan kıtlık, daha dar bir çerçevede analiz edilmiştir. Bu çalışmada da söz konusu teori ve yaklaşımlara değinildiğinde bakış açısındaki sınırlılık hususu dikkate alınacaktır.

23 Devereux, a.g.e., s. 15.

24 Alex De Waal, *Famine That Kills: Darfur, Sudan*, Oxford University Press, New York 2005, s. 12.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Açlık ve kıtlık ile ilgili teorik yaklaşımlara geçilmeden önce gıda güvenliği ve akut gıda güvensizliği gibi açlık olgusunun değerlendirilmesi açısından önemli kavramlara değinilmesi faydalı olacaktır.

Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Güvenliği Komitesi gıda güvenliğini, tüm insanların her zaman sağlıklı bir yaşam için gerekli beslenme ihtiyaçlarına yeterli ve güvenli bir şekilde fiziksel, sosyal ve ekonomik erişiminin bulunması şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım yeterli miktarda yiyecek elde edebilmek şeklinde ifade edilen geleneksel yaklaşımı içermekle beraber, bireylerin güçlendirilerek onların yiyecek alabilme gücünü sağlayacak toplumsal ve ekonomik koşullara ulaşmasına ilişkin süreçleri de kapsamaktadır.²⁵

Bir kişinin aktif ve sağlıklı bir hayat sürdürebilmesi için gerekli miktarda ve türde gıda tüketememesi gıda güvensizliği olarak tanımlanmaktadır.²⁶Gıda güvensizliğini genellikle gıda güvenliğinin varlığı/ yokluğu üzerinden kategorize eden ABD Tarım Bakanlığı, gıdaya erişim veya sınırlamalar konusunda herhangi bir göstergenin/belirtinin olmadığı durumu yüksek gıda güvenliği (high food security) olarak tanımlarken, gıda alımında çok az değişikliğin yaşandığı ve gıda yeterliliği konusunda duyulan endişenin sınırlı olduğu durumu ise marjinal gıda güvenliği (marginal food security) şeklinde kategorize etmektedir. Alınan gıdaların çeşitliliğinin, kalitesinin ve arzu edilirliliğinin azaldığına ilişkin belirtilerin ortaya çıktığı ancak gıda alım miktarında azalmanın henüz yaşanmadığı yani açlığın ortaya çıkmadığı durum adı geçen kurum tarafından düşük gıda güvenliği (low food security) veya açlık olmadan gıda güvensizliği (Food insecurity without hunger) olarak adlandırılmıştır. Yeme düzeninde bozulmaların ve gıda alımında azalmaların (açlığın) kendisini çokça gösterdiği durum ise çok düşük gıda güvenliği (very low food security)

²⁵ "Food Security," *International Food Policy Research Institute (IFPRI)*, <https://www.ifpri.org/topic/food-security>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

²⁶ "Hunger and Food...", *a.g.m.*

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RISKİ

şeklinde tanımlanmıştır. ABD Tarım Bakanlığı'nın tercih ettiği bu dörtlü tasnifin ilk iki basamağı gıda güvenliği başlığı altında yer alırken, son iki basamak ise gıda güvensizliği şeklinde değerlendirilmiştir.²⁷

FAO ise gıda güvensizliğini değerlendirirken Gıda Güvensizliği Deneyim Ölçeği'ni (Food Insecurity Experience Scale-FIES) kullanmaktadır. Bu ölçeğin birimleri ise iyiden kötüye doğru, Gıda Güvenliği (Food Security), Hafif Gıda Güvensizliği (Mild Food Insecurity), Orta Düzeyde Gıda Güvensizliği (Moderate Food Insecurity) ve Şiddetli Gıda Güvensizliği (Severe Food Insecurity) şeklinde bölümlenmiştir.²⁸

Gıda Güvenliği aşamasında sağlıklı ve aktif bir yaşam sürdürmek için gıda alımında ve alınan gıdanın kalitesinde herhangi bir sorun yaşanmamaktadır.

Hafif gıda güvensizliği durumunda ise gıdaya erişebilme kabiliyeti konusunda belirsizlikler ortaya çıkmaya başlarken aynı zamanda alınan gıdanın kalitesinden ve çeşitliliğinden de ödün verilmeye başlanmaktadır.

Orta düzeyde gıda güvensizliği yaşamaya başlayan kişiler sağlıklı yaşam için gerekli kaynaklara veya paraya sahip olmadıkları için gıdaya erişim konusunda ciddi sorunlar yaşamaya başlamaktadır. Bu evrede yeterli yiyecek bulamayan kişiler öğün atlamaya ve alınan gıda miktarını düşürmeye başlarlar. Bu aşamanın ilerleyen dönemlerinde zaman zaman gıdanın bulunamadığı durumlar yaşanmaktadır.

Şiddetli gıda güvensizliği aşamasında ise gıdaya erişim oldukça sorunlu bir hal alarak, kişinin yaşamı için tehlike oluşturmaktadır. Bu aşamada, yemek yemeden bir gün veya daha uzun süre geçirmek durumunda kalan kişilerin yıl içerisinde aç geçirdikleri gün sayısı artmaya

²⁷ "Definitions of Food Security", U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service, <https://www.ers.usda.gov/topics/food-nutrition-assistance/food-security-in-the-u-s/definitions-of-food-security/>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

²⁸ "Hunger and food...", a.g.m.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

devam etmektedir.²⁹ Ayrıca, FAO tarafından kullanılan FIES ölçeği, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri içerisinde yer alan 2 no'lu hedefin yani Açlıkla Mücadele hedeflerinin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır.³⁰

FAO tarafından sıklıkla kullanılan Akut Gıda Güvensizliği (Acute Food Insecurity) kavramı kişinin yaşamını veya geçimini doğrudan tehlikeye atması durumunu ifade etmektedir. İnsan veya doğa kaynaklı açlık şoklarının kısa sürede kişiyi gıdaya acil ihtiyaç duyar hale getirmesini anlatmaktadır. Birçok ülkede karşılaşılan kronik açlık sorunundan daha şiddetli bir durumu ifade eden akut gıda güvensizliği kavramı, FAO tarafından hazırlanan 2022 yılı Gıda Krizleri Küresel Raporunda öne çıkan kavramların başında gelmektedir, zira 2022 yılında gıda güvensizliğinin ulaştığı endişe verici düzey ifade edilirken Entegre Gıda Güvenliği Faz Sınıflandırması (Integrated Food Security Phase Classification- IPC) ve Cadre Harmonise (CH) gibi uluslararası kabul gören açlık ölçümleri ile birlikte akut gıda güvensizliği kavramına atıfta bulunmaktadır.³¹

Entegre Gıda Güvenliği Faz Sınıflandırması (IPC) Gıda Güvensizliğini 5 Faza ayırmaktadır:

Faz 1: Minimal, Faz 2: Stres, Faz 3: Kriz, Faz 4: Acil Durum, Faz 5: Kıtık.³²

IPC sınıflandırmasına göre 3. Faz ve yukarısında olduğu değerlendirilen bölge veya toplulukların "Gıda Krizi" yaşadığı kabul edilmektedir. 2021 yılı verilerine göre dünyada 53 ülke veya bölgede Gıda Krizi (faz 3) veya daha ileri aşamalar yaşanmıştır. 36 ülkede acil durum (faz 4) seviyesindeki tehdidin boyutu, 4 ülke için (daha doğrusu söz konusu 4 ülkedeki 570.000 insan için) kıtık seviyesine (faz 5) ulaşmıştır.

29 "Hunger and food...", a.g.m.

30 "Hunger and food...", a.g.m.

31 "Global Report on Food Crises: Joint Analysis for Better Decisions", *Fight Food Crisis*, http://www.fightfoodcrises.net/fileadmin/user_upload/fightfoodcrises/doc/resources/GRFC_2022_FINAL_REPORT.pdf, (Erişim Tarihi: 27.06.2022), s. 11.

32 "IPC Acute Food Insecurity Classification", *Integrated Food Security Phase Classification*, [https://www.ipcinfo.org/ipcinfo-website/ipc-overview-and-classification-system/ipc-acute-food-insecurity-classification/en/#:~:text=In%20particular%2C%20the%20IPC%20Acute,\(5\)%20Catastrophe%2FFamine](https://www.ipcinfo.org/ipcinfo-website/ipc-overview-and-classification-system/ipc-acute-food-insecurity-classification/en/#:~:text=In%20particular%2C%20the%20IPC%20Acute,(5)%20Catastrophe%2FFamine), (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RISKİ

Ayrıca faz 3 ve üzerinde akut gıda güvensizliği yaşayan nüfus miktarı 2016 yılından 2021 yılına gelindiğinde neredeyse iki katına çıkmıştır.³³ Bir ülke veya bölgedeki insanların tamamının tek bir faz içerisinde değerlendirilmediği dikkate alınmalıdır, zira toplumlar ve toplumları oluşturan bireyler açlıkla farklı düzeylerde mücadele ediyorlar. Bu nedenle herhangi bir ülkedeki durumun değerlendirilmesi yapılırken nüfusun fazlar arasındaki dağılımı dikkate alınmalıdır. Örneğin 2021 yılı verilerine göre Demokratik Kongo Cumhuriyeti en fazla gıda stresi (faz 2) altındaki nüfusa (40.8 milyon) sahip iken, Afganistan'da bu sayı 12.5 milyon civarındadır. Demokratik Kongo Cumhuriyetinde Acil Durumdaki (Faz 4) nüfus yaklaşık 6.7 milyon iken, bu sayı Afganistan'da 8.7 milyona ulaşmaktadır. Bu durum, Afganistan'ı 2021 yılı verilerine göre Faz 4 aşamasında en fazla nüfusa sahip ülke konumuna getirmektedir.³⁴ Kısacası bir bölge veya ülkedeki nüfusun ne kadarının hangi aşamada olduğu durumun ciddiyetinin anlaşılmasında yardımcı olmaktadır.

Açlık ve kıtlıkla ilgili bu çalışmada kullanılacak kavramlara yukarıda kısaca değinilmiştir. Bu konudaki teorik yaklaşımlara da çok detaylı olmamak kaydıyla yer verilmesi faydalı olacaktır. Açlık kavramıyla dolaylı, tarım politikalarıyla doğrudan ilişkili olduğu değerlendirilen "Gıda Bağımsızlığı" ve "Gıda Egemenliği" kavramları çalışmanın odak noktası dışında kabul edildiğinden, bu çalışmada söz konusu kavramlara yer verilmemiştir.

AÇLIK VE KİTLİKLA İLGİLİ POPÜLER KURAMLAR

İnsanlığın açlıkla imtihanının tarihi çok eski dönemlere kadar tarihlendirilebilir. Hayatlarını idame ettirebilmek için beslenmek zorunda olan insanların, bu ihtiyaçlarını her zaman ve her yerde kolaylıkla

³³ Global Network Against Food Crises, a.g.e., s.15-16.

³⁴ Global Network Against Food Crises, a.g.e., s.16.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

karşılatabildiklerini söylemek mümkün değildir. Bireysel açıktan şiddetli kıtlıklara kadar geniş bir yelpazede gıdanın yetersiz kaldığı durumlar her zaman var olagelmıştır.

Dini kaynaklarda anlatılan ve M.Ö. 1700 civarında Mısır'da gerçekleştiği düşünülen ünlü yedi yıllık kıtlık ve kuraklık veya M.Ö. 300 yıllarında Mezopotamya'da yaşanan kıtlık ile ilgili anlatıların benzerlerine rastlanmaktadır. Çin'de Shang Hanedanlığının hükümlerinde M.Ö. 1600 yılı dolaylarında yaşanan kıtlık ile ilgili bilgilerin birer mit veya hakikat olduğu konusunda şüpheler bulunsa da bu anlatıların antik çağlarda insanların gıda kıtlığı korkusu taşıdıklarının göstergesi olduğu değerlendirilebilir.³⁵ Kıtlık ile ilgili endişelerin dini kaynaklara ve mitlere girmesinin, söz konusu olgunun toplumsal hayat açısından ciddi ve sık karşılaşılan bir sorun olarak değerlendirilmesiyle de ilişkisi bulunmaktadır.

Dünyanın farklı coğrafyalarında farklı dönemlerde ve farklı nedenlerle kıtlıklar yaşanmıştır. Bazı kıtlık vakalarında (Babil ve Roma gibi) insan nedenli faktörler (Sivil ayaklanmalar, iç karışıklıklar, dış güçler gibi) daha ön plana çıkarken, kimi vakalarda (Güneydoğu Çin ve Maya gibi) doğal nedenler (Sel, kuraklık, deprem, fırtına, çekirge istilası gibi) çok daha etkili olmuştur.³⁶ Toplumların kıtlık sorunuyla nadiren karşılaşmadığı, başta savaşların ve kuraklıkların bir yansıması olarak sıklıkla beslenme sorunu yaşadıkları görülmektedir.

Tarihi kıtlık vakalarının ne kadar sıklıkla yaşandığını tam olarak hesaplamak mümkün değilse de yapılan çalışmalarda ve hesaplamalarda 10 ila 15 yılda bir kıtlık yaşandığı düşünülmektedir.³⁷ Şüphesiz tüm bölgelerde ve bütün dönemlerde bu sıklıkta kıtlık vakası yaşanmamaktadır. Bazı bölgelerde daha sık karşılaşılan kıtlık olgusu, insanların kıtlıkla mücadele konusunda aldığı dersler nedeniyle bazı dönemlerde daha

35 Bas van Leeuwen-Jieli Li. "Responses to Famines in Core Regions of Antiquity Compared", Jessica Dijkman-Bas van, der., *An Economic History of Famine Resilience*, Routledge, New York 2020. s.17.

36 Leeuwen-Li, a.g.e., s. 18-20.

37 Aynı yer.

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RİSKİ

seyrekleşmektedir. Ancak yine de kıtlığın Antik çağlara veya modern öncesi toplumlara özgü olmadığı, gerek 20. yüzyılda gerekse 21. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan iklim krizinin etkileri göz önüne alındığında ciddi bir sorun olarak mevcudiyetini koruduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Modern dönem sonrasında özellikle gelişmiş ülkelerde rastlanır bir olgu olmaktan çıkan kıtlık, özellikle üçüncü dünya ülkeleri için çok ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Her ne kadar açlık ve yoksulluk tüm dünya ülkelerinde farklı düzeylerde varlığını sürdürse de kıtlık daha çok Sahra Altı Afrika'da, Güney Asya'da ve Afganistan gibi ülkelerde diğer bölgelere nazaran çok daha ciddi bir tehdittir. Modern dönemde beşerî bilimler içerisinde araştırılan bir nesne haline getirilen kıtlık olgusu bir tür kaynak yetersizliği ve gıda fiyatlarındaki hareketler üzerinden okunmaya başlanmıştır.³⁸ Bu bağlamda kıtlığın nedenlerine temelde iktisadi açıdan yaklaşan ve literatürde oldukça önemli yer tutan iki akademisyenin çalışmalarına değinilecektir: Thomas Robert Malthus ve Amartya Kumar Sen.

Kontrol edilmemesi halinde nüfusun geometrik şekilde (bir bakıma katlanarak) artarken gıda üretimindeki artışın aritmetik (belli bir oranda) olduğunu savunan Malthus, bu durumun doğal bir sonucu olarak zamanla toplumsal refahın düşeceğini iddia etmektedir.³⁹ Malthus'un çizdiği karamsar öngörülere göre kıtlık doğal bir olgu olup; hem nüfusun artışının kontrol altına alınamaması hem de gıda üretiminde artışın aynı anda sağlanamaması durumunda kaçınılmazdır. Bu nedenle nüfus üzerinde sürekli ve işleyen bir kontrol olmalıdır.⁴⁰ Malthus'un nüfus konusundaki bu görüşlerinin, yaşadığı dönemde nüfusun hızla artışını beraberinde getirdiğini düşündüğü Yoksul Yasalarına (Poor Laws) karşıt pozisyonda bulunmasının da etkisi olduğu söylenebilir.⁴¹

38 Jenny Edkins, *Whose Hunger?: Concepts of Famine, Practices of Aid*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2000, s.18-21.

39 Edkins, a.g.e., s. 29., Devereux, a.g.e., s. 46.

40 Devereux, a.g.e., s. 47.

41 Edkins, a.g.e., s. 28-29

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Malthus nüfus artışının ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkisi olacağı iddiasını ortaya koyarken şu temel varsayımları ortaya atmıştır; Nüfus artışı ve gıda talebi paralel bir şekilde artmaktadır, artan gıda talebinin karşılanması için ya daha fazla alan ekilmelidir veya daha yoğun ekim yapılmalı ve verim arttırılmalıdır. Toprak sınırsız bir kaynak değildir ve toprak kalitesi de değişkenlik göstermektedir. Üretimin arttırılması için öncelikle verimli tarım arazileri kullanılır ancak artan nüfusun ortaya çıkardığı baskı daha düşük verimli arazilerin de tarıma açılmasını gerektirecektir. Yoğun ekim faaliyetlerinin bir sonucu olarak hem toprağın hem de emeğin marjinal üretkenliği düşecektir. Ekimde kullanılacak emeğin arttırılması da başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Bu nedenle gıda üretimindeki artış her zaman nüfustaki artışın gerisinde kalacaktır. Sonuç olarak potansiyel gıda üretimi konusundaki bu sınırlılıklar, nüfus artışı üzerinde de kısıtlama işlevi görecektir ve kıtlıklar burada bir tür kontrol mekanizması işlevi görecektir.⁴²

Malthus'un iktisadi temelli teorik yaklaşımının ve öngörülerinin pratikteki yansımalarına bakıldığında, bu görüşün oldukça taraftar bulduğu görülmektedir. Ancak Malthus'un nüfus ve üretim artışı ile ilgili öngörülerinin isabetli olmadığı anlaşılmaktadır. Şöyle ki; 1900 yılında dünya nüfusu yaklaşık 1.6 milyar iken toplam tahıl üretimi 600 milyon ton kadardır. 1990 yılında dünya nüfusu 5,2 milyara çıkarken; toplam tahıl üretimi de 1.8 milyar tona ulaşmış ve hem gıda miktarı hem de nüfus oldukça yakın oranlarda artış göstermiştir.⁴³

2022 yılında ise Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu verilerine göre dünya nüfusu yaklaşık 8 milyara (7.954 milyon)⁴⁴ ulaşmışken, FAO verilerine göre dünyada 2022-2023 yılında öngörülen toplam tahıl üretimi yaklaşık 2,768 milyar ton olarak gerçekleşecektir.⁴⁵

42 Devereux, a.g.e., s. 47-48.

43 Sophie Bessis, *Dünya'da Açlık*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 23.

44 "Population Data Portal, Population Trends", *United Nations Population Fund*, <https://pdp.unfpa.org/apps/0aeda6af00dd4544ba50452da2dda474/explore>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

45 "FAO Cereal Supply and Demand Brief", *FAO*, <https://www.fao.org/worldfoodsituation/csdb/en/>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RİSKİ

Kabaca hesaplandığında yine nüfus artış oranı ile tahıl üretimindeki artış oranının (yaklaşık 1,5 kat) birbirine oldukça yakın olduğu hatta neredeyse aynı olduğu görülmektedir. Üstelik 850 milyon tonluk tahıl stoğu ve diğer tarım ürünlerinde yaşanan üretim artışı hesaba katıldığında nüfus artışına karşın gıda üretiminde Malthus'un öngördüğü şekilde bir verim düşüklüğü yaşanmadığı aksine tarımsal üretimde verim artışı yaşandığına tanık olunmuştur. Daha gelişmiş çiftçilik uygulamaları, sulanabilir arazi miktarında artış, böcek ilaçlarının ve gübre kullanımının katkısı ve yüksek verimli tohum kullanılması gibi faktörlerin alınan verimi önemli ölçüde arttırdığı düşünülmektedir.⁴⁶

Her ne kadar Malthus'un öngörülerini desteklemeyen gelişmeler yaşanmışsa da 20. yüzyılda ciddi kıtlık hadiselerinin (1927-Çin, 1921-1922-Sovyetler Birliği, 1943-Hindistan, 1974-Bangladeş, 1979-Kamboçya, 1983-1985-Etiyopya, 1984-1985-Sudan gibi)⁴⁷ yaşanması, kıtlığın ortaya çıkış nedeni olarak üretim yetersizliğinden veya nüfusun çok hızlı artışından farklı açıklamaları gerekli kılmıştır. Amartya Sen yaşanan kıtlık hadiselerinin gıda arzı konusunda yaşanan sorunlardan ziyade, gıda talebinde ve gıdaya erişimde yaşanan aksaklıklardan kaynaklandığını iddia etmiştir.

Sen, incelediği 1943-Bengal (Hindistan) kıtlığı hadisesinde bölgedeki gıda stoklarında ciddi bir düşüşün olmadığını, hatta kıtlık belirtilerinin yaşanmadığı 1941 yılına nazaran %9 daha fazla gıda bulunduğunun tespit edilmesi üzerine kıtlığın nedeninin arzdan kaynaklanmayıp talepten kaynaklandığını ortaya koymuştur. Yükselen gıda fiyatlarının yoksul halk

⁴⁶ FAO, *World Food and Agriculture -Statistical Yearbook 2021*, Rome 2021, s. 2-9.

⁴⁷ Stephen Devereux, yirminci yüzyılda 30'dan fazla sayıda büyük kıtlık hadisesinin yaşandığını ve bu olaylarda 70 ila 80 milyon insanın hayatını kaybettiğini ifade etmektedir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Stephen Devereux, *Famine in the Twentieth Century*, IDS Working Paper 105, <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/3435/wp105.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022), s. 6-7.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

kesimlerinin gıdaya erişimi önünde engel oluşturması nedeniyle, yeterince gıda bulunmasına karşın kıtlık hadisesi yaşanmıştır. Sen, buradan yola çıkarak gıda hakkı (food entitlement) yaklaşımını geliştirmiştir.⁴⁸

Gıda hakkı yaklaşımına göre, kıtlık olaylarının yaşanmasında temel etmen gıdanın bulunmaması değil, yoksulluk nedeniyle gıdaya erişimin sağlanamamasıdır. Örneğin 1974 yılında Bangladeş'te yaşanan sel felaketinin ardından patlak veren kıtlıkta, sel felaketinin kıtlığın temel nedeni olduğu ve tarlalardaki mahsulün mahvolmasının kıtlığı beraberinde getirdiği düşünülmüştür. Ancak yapılan araştırmalar her ne kadar tarlalardaki ürünlerin ziyan olmasının gıdadaki arzı kısmen etkilediğini gösterse de depolarda tonlarca yiyecek bulunduğunu ve ciddi bir gıda eksikliğin bulunmadığını göstermiştir. Kıtlığın çıkacağı beklentisiyle bazı kesimlerin gıda stoklamaya başlaması ve gıda fiyatlarının çok ciddi şekilde artması nedeniyle yoksul kesimler gıdaya erişememiştir. Hiçbir zengin köylünün kıtlık hadisesinde yaşamanın yitirmemiş olması, kıtlığın yoksul kesimleri vurduğunu göstermektedir.⁴⁹ Bangladeş'te akut gıda yetersizliği sorunundan mustarip insanların %60'ının topraksız köylülerden oluşması söz konusu durumun çok da değişmediğine işaret etmektedir.⁵⁰

Covid-19 salgınının tüm dünyada gıda fiyatlarının ciddi şekilde yükselmesine yol açması özellikle yoksul halkın gıdaya erişimini daha zor hale getirmiştir. Bu durum yoksulluğun oldukça yaygın olduğu ve açlık sorununun uzun yıllardır sürdüğü Afganistan'da kıtlık riskinin ciddi bir şekilde ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

48 Zülküf Aydın, *Çağdaş Tarım Sorunu: Ekonomik, Politik ve Sosyolojik Kuramlar, Yaklaşımlar ve Politikalar*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2017, s. 158.

49 Aydın, a.g.e., s. 157-158.

50 Bessis, a.g.e., s.16

AFGANİSTAN'DA AÇLIK SORUNU

Afganistan'da açlık sorunu ortaya yeni çıkmış bir mesele değildir. İnsanların gıdaya erişimi üzerinde ciddi olumsuz sonuçları bulunan çatışmaların ülkenin tarihinin son 40 yılında neredeyse aralıksız sürdüğü düşünüldüğünde özellikle yoksul kesimlerin beslenme sorunu yaşamaları anormal bir durum gibi gözükmemektedir. BM Kalkınma Programı'nın Afganistan'da yönetim değişikliğinin yaşanmasının hemen ardından yaptığı değerlendirmeye göre ülkedeki siyasi ve ekonomik krizlere acil müdahale edilmemesi halinde kısa bir süre sonra Afgan halkının neredeyse tamamının (%97'sinin) yoksulluk sınırının altında yaşamak zorunda kalabileceği ifade edilmiştir.⁵¹

2001 yılında Taliban'ın yönetimden devrildiği ve uluslararası toplumun desteğiyle Afganistan'da yeni bir rejimin tesis edilmeye çalışıldığı yaklaşık 20 yıllık süreçte (2001-2021)⁵² açlıkla mücadele konusunda kısmen iyileşme sağlanmıştır. Dünya Açlık İndeksi⁵³ (World Hunger Index-WHI) verilerine göre, yetersiz beslenme ve açlık temelli özellikle 0-5 yaş arası çocuklarda ortaya çıkan sorunlar (ölüm, bodurluk, zayıflık) 2000 yılında en ciddi seviyede (son derece endişe verici) iken, 2021 yılına gelindiğinde, ciddi seviyesine inmiştir.⁵⁴

Görüldüğü üzere, dünyadaki eğilime paralel olarak Afganistan'da da özellikle çocuklarda açlık görece azalmıştır. 2000'li yılların başından itibaren açlık, yetersiz ve sağlıksız beslenmenin çocuklar üzerindeki

51 "97 Percent of Afghans...", a.g.m.

52 Mehmet Seyfettin Erol-Doğacan Başaran, "Afganistan Merkezli Gelişmelerin Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiğine Etkileri", *Demokrasi Platformu*, 10(35), 2021, s. 8.

53 Bu indekste değerlendirmeler 0-5 yaş arası çocuklar odakta tutularak, 4 temel gösterge (yetersiz beslenme, bodurluk, zayıflık, ölüm oranları) üzerinden yapılmaktadır. Yapılan hesaplanmalarda elde edilen puanlar 5 bölümlü (low-düşük, moderate-orta, serious-ciddi, alarming-endişe verici, extremely alarming-son derece endişe verici) bir ölçek kullanılarak kategorize edilmektedir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz "About The Concept of the Global Hunger Index", *Global Hunger Index*, <https://www.globalhungerindex.org/about.html>, (Erişim Tarihi: 02.07.2022).

54 Von Grebmer, K vd., "Global Hunger Index", *2021 Global Hunger Index: Hunger and Food Systems in Conflict Settings*, Bonn/Dublin 2021, s.13.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

etkilerinde (ölüm, bodurluk, zayıflık ve obezite)⁵⁵ azalma eğilimi yaşanmıştır. Dünyada, 2000 yılında 0-5 yaş arası çocukların %33,1'i (203,6 milyon) bodurluk sorunu yaşarken, 2020 yılında bu oran %22'ye (149.2) gerilemiştir. Aynı dönemde çocuklardaki obezite oranında sınırlı bir artış yaşanmış ve 2000 yılındaki %5,4'lük (33,3 milyon) oran, 2020 yılına gelindiğinde %5,7 (38,9 milyon) olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılı verilerine göre 0-5 yaş arası çocukların %6,7'si (45,4 milyon) yaşına göre zayıftır.⁵⁶ Afganistan'da 2004 yılında 5 yaş altındaki çocukların %59,3'ü bodurken, 2018 yılına gelindiğinde bu oran %38,2'ye düşmüştür.

Aynı dönemde % 8,6 olan zayıf çocuk oranı, 2018'de % 5,1'e gerilemiştir. 2004 yılında obez çocuk oranı ise %4,6'dan %4,1'e inmiştir. 2000 yılında 5 yaş altındaki çocukların ölüm oranı, her 1000 canlı doğumda erkek çocuklarda 132,9 kız çocuklarında 124,2 iken, 2019 yılına gelindiğinde bu ortalama ölüm oranları erkek çocuklarında 63,8'e kız çocuklarında ise 56,6'ya düşmüştür.⁵⁷

2000'li yılların başındaki durum ile karşılaştırılınca açlıkla mücadele konusunda görece iyileşmenin sağlandığı Afganistan'da 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin oldukça gerisinde kalınmıştır. Yukarıda 0-5 yaş arası çocuklar üzerinde durulmasının nedeni bir sonraki bölümde değinilecek olan "Açlık Döngüsü" kavramı için bu yaş grubundaki çocukların önemli olduğunun düşünülmesidir. Afganistan'daki gıda krizinin ve yetersiz beslenme sorununun yalnızca küçük çocuklar için bir tehdit olduğu düşünülmemelidir. Ülke nüfusunun önemli bir kesimini (Haziran-Kasım 2022 tahminlerine göre %45'ini)⁵⁸ etkisi altına alan yetersiz beslenme ve açlık sorunu tüm nesli tehdit etmektedir.

55 Obezitenin düşük ve orta-düşük gelirli ülkelerde genellikle aşırı gıda alımından ziyade sağlıksız beslenme koşullarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

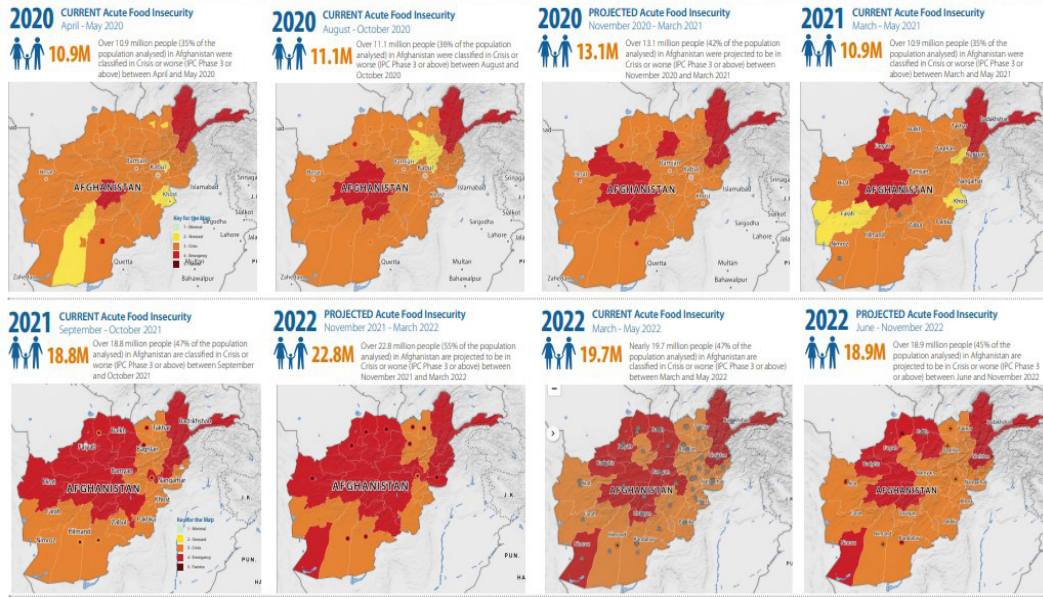
56 "UNICEF/WHO/World Bank Group Joint Child Malnutrition Estimates, *Levels and Trends in Child Malnutrition: Key Findings of the 2021 Edition of the Joint Child Malnutrition Estimates*, New York 2021, s. 4.

57 "Country Nutrition Profiles-Afghanistan", *Global Nutrition Report*, <https://globalnutritionreport.org/resources/nutrition-profiles/asia/southern-asia/afghanistan/>, (Erişim Tarihi: 02.07.2022).

58 "IPC Acute Food Insecurity Analysis March-November 2022", *Integrated Food Security Phase Classification*, 2022.

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RİSKİ

Harita 1: Afganistan'da Akut Gıda Güvensizliği (IPC Sınıflandırmasına Göre)⁵⁹

Erdal BAYAR

Haritada sarı renkte gösterilen bölgelerde Faz 2 aşaması (Gıda Stresi), turuncu renkli bölgelerde Faz 3 (Gıda Krizi) aşaması ve kırmızı renkteki bölgelerde ise Faz 4 (Acil Durum) aşaması ile karşı karşıya olduğu ifade edilmektedir. Yüksek seviyede (Faz 3 ve Faz 4) gıda güvensizliği ile karşı karşıya kalan Afgan nüfusun iki yıl içerisinde ikiye katlanmış olması, haritada Faz 2 aşamasında bulunan hiçbir bölgenin kalmayıp tüm haritanın daha üst düzey gıda güvensizliği seviyelerine yükselmesi Afganistan'da durumun endişe verici boyutta olduğunu göstermektedir.

Ayrıca ülkede yaşanan kuraklığın, sel baskınlarının ve yüksek düzeydeki ekolojik tehdidin Afgan halkının açlıkla mücadelesinde daha kırılgan olmasına sebep olduğunu söylemek mümkündür. Bir bakıma

⁵⁹ Aynı yer.

buldukları coğrafya Afgan halkına açlıkla mücadelesinde hiç yardımcı olmamaktadır.⁶⁰

Açlığın ekonomik ve sosyal sonuçları ise Afganistan ekonomisinin içinden çıkamayacağı bir döngüye girmesine sebep olabilir. Zira Açlık Döngüsü yetersiz beslenme, işsizlik, yoksulluk arasında gittikçe kötüleşen bir döngüye yol açma ihtimali taşımaktadır.

AFGANİSTAN'DA AÇLIK DÖNGÜSÜ RİSKİ

Açlık yalnızca düşük veya düşük-orta gelirli ülkelerde rastlanan bir olgu olmayıp, gelişmiş ülkelerde de yaşanabilen bir olgudur. Bu ülkelerde sınırlı bir bölgede veya sınırlı sayıda insan üzerinde tesir edecek kadar açlığın bulunması ekonomik ve sosyal yapının ciddi şekilde zarar görmesini engellemektedir.

Ekonomik açıdan zayıf ülkelerde ise açlığın etkileri oldukça yıkıcı olabilmektedir. Kendi çarklarını döndürebilme kapasitesine erişememiş Afganistan gibi ülkelerde, dışarıdan yapılan yardımların katkısı Açlık Döngüsünden kurtulabilmek için yeterli olamamaktadır. Örneğin, Afganistan'a yapılan dış yardımların etkisiyle yakalanan yüksek büyüme oranlarına rağmen 2008 yılında %26 olan yoksulluk oranı, 2014 yılına gelindiğinde %39 seviyesine yükselmiştir.⁶¹

Yetersiz beslenmenin etkileri göz önünde bulundurulduğunda ciddi bir halk sağlığı sorunu olarak değerlendirilmesi mümkündür. Başta 0-5 yaş arası çocuklar gibi hassas gruplar olmak üzere, farklı yaş gruplarından insanlar üzerinde farklı şekillerde çoğu zaman yıkıcı etkiler bırakabilmektedir.

60 Institute for Economics&Peace tarafından 178 ülkenin analiz edildiği çalışmada, ekolojik tehdit unsurları olarak belirlenen göstergeler (Su Riski, Gıda Riski, Kaynakların Kıtılığı, Doğal Felaket Riski, Sıcaklık Değişimi, Hızlı Nüfus Artışı gibi) üzerinden yapılan sıralamada Afganistan sonuncu sırayı almıştır. Söz konusu rapora göre Afganistan ekolojik risklere karşı en savunmasız ülke konumundadır. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. "Institute for Economics&Peace. Ecological Threat Report 2021: Understanding Ecological Threats", *Resilience and Peace*, Sydney 2021. s. 95.

61 World Food Programme, *Afghanistan: Zero Hunger Strategic Review*, 2017, s. 12.

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RISKİ

Yetersiz beslenmenin yol açabileceği sorunlar, henüz gebelik aşamasındayken başlayabilmektedir. Hem fiziksel hem de zihinsel gelişimin en hızlı olduğu ilk yıllarda, kısa ve uzun vadeli zararlara yol açabilmektedir. Beyin gelişiminin ve bebeğin fiziksel gelişiminin yeterli ve sağlıklı beslenmeyle desteklenmesi (özellikle 2 yaşına kadar) kritik öneme sahiptir. Bu dönemde bebeklerin iyi beslenmesi sağlıklı büyümeleri ve gelişmeleri için oldukça önem taşımaktadır.⁶² 0-3 yaş arası dönem bebeğin beyninin çevresel faktörlere karşı en duyarlı olduğu ve bebeğin sosyal, duygusal, bilişsel, fiziksel ve dil gelişimi açısından hassas olduğu bir dönemdir.⁶³

Söz konusu hassas dönemde bebeklerin iyi şekilde beslenmesi ve iyi bir bakım almaları çocukların potansiyellerine tam olarak ulaşabilmeleri ve sağlıklı gelişebilmeleri açısından hayati önem taşımaktadır. Bu süreçte yetersiz beslenen çocuklarda fiziksel ve zihinsel gelişim tam olarak sağlanamamakta, çocuğun ölüm ve hayat boyu hastalık riski artmaktadır.⁶⁴

Afganistan, dünyada anne ve çocuk ölüm oranlarının en yüksek olduğu ülkelerden biridir. Yüksek çocuk ölüm oranlarının sebepleri arasında güvenli içme suyuna, yiyeceğe ve sağlık hizmetlerine erişimde karşılaşılan sorunlar, yetersiz atık su ve kanalizasyon arıtma hizmetleri ve düşük okur-yazarlık oranları gösterilebilir. Ayrıca hizmet yetersizliğinin yanı sıra, farkındalığın yüksek olmaması nedeniyle mevcut hizmetlerden de yeterince faydalanılmaması da şartların kötüleşmesinde etkilidir.⁶⁵ Bu koşullar altında çocukların sağlıklı gelişimi ve potansiyellerine erişimi pek mümkün gözükmemektedir.

62 "Infant and Toddler Nutrition", *Centers for Disease Control and Prevention*, <https://www.cdc.gov/nutrition/InfantandToddlerNutrition/index.html>, (Erişim Tarihi: 02.07.2022).

63 Sara Gable-Melissa Hunting. "Nature, Nurture and Early Brain Development", *MU Extension*, University of Missouri-Columbia, <https://extension.missouri.edu/media/wysiwyg/Extensiondata/Pub/pdf/hesguide/humanrel/gh6115.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.07.2022), s. 2.

64 "The Facts: What You Need to Know About Global Hunger", *Mercy Corps*, <https://www.mercycorps.org/blog/quick-facts-global-hunger>, (Erişim Tarihi: 02.07.2022).

65 Mir Bais Mustafa vd. "End Line Assessment of the Integrated Behavioral Change Communication Project by UNICEF", *Gazanfar Medical Journal*, 1(1), 2016, s. 9.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Açlık döngüsünün önemli bir basamağını oluşturan gelişim çağında bebeklerde yetersiz beslenme sorunu, bebeklerin fiziksel ve zihinsel gelişimlerini kısıtlamakla kalmayıp onları hastalıklara yatkın hale getirmektedir. Bu durumun sonucu olarak hem yaşanan öğrenme güçlüğü sorunları hem de hastalıklar nedeniyle çocukların eğitim hayatı aksamaktadır.⁶⁶ Afganistan gibi eğitim faaliyetlerinin ülke çapında düşük kaldığı hem yetişkinlerin hem de çocukların yeterince eğitim alamadığı bir ülkede bahse konu sorunun etkileri daha derin olmaktadır. Her ne kadar 2001 yılı sonrasında okullaşma oranlarında ve özellikle kız çocuklarının eğitime katılmalarında önemli bir ilerleme sağlanmış olsa da, Afganistan'da henüz dünya standartları yakalanabilmiş değildir ve eğitim sorunu önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

Eğitimin yetersiz olması nedeniyle oluşan niteliksiz işgücü, işsizliğin yaygın olmasında etkili olmaktadır. Afganistan'da işsizlik yalnızca yeterli eğitime sahip olmayan kesimlerin değil, eğitilmiş Afganlar için de sorun teşkil etmektedir. Ayrıca kadınların işgücüne katılım oranları erkeklere nazaran daha düşük olmakla birlikte kadınların aldıkları maaşların da erkeklerin aldığı maaştan daha az olduğu görülmektedir. Bu durum, kadınlar tarafından geçimi sağlanan hanelerde yoksulluğun daha yaygın olmasını beraberinde getirmektedir.⁶⁷

Onlarca yıldır devam eden silahlı çatışmaların ortadan kaldırdığı iş olanakları, niteliksiz işgücünün de katkısıyla yaygın bir işsizlik sorununu ortaya çıkarmaktadır. Kronik hastalıkların ve eğitim imkanlarından uzak kalmanın getirdiği işsizlik, yoksulluğun devam etmesine sebep olmaktadır. Yoksulluk ise kronik beslenme sorunlarının devam etmesine yol açmaktadır. BM verilerine göre Afganların %95'i yeterli gıdaya erişememektedir, ki bu oran kadınlar tarafından geçimi sağlanan hanelerde %100'dür. Yoksulluk nedeniyle sağlıklı bir gebelik için gerekli

66 Corps, a.g.m.

67 World Food Programme, a.g.e., s. 12.

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RİSKİ

besini ve ilaçları alamayan kadınların dünyaya getirdiği çocuklarda da sağlık sorunları yaşanmaktadır. Sağlıklı bir şekilde beslenemeyen anneler, çocuklarını da emzirme dönemlerinde yeterince besleyememekte ve bebeklerde sağlık sorunları baş göstermektedir. Böylece açlık döngüsü tamamlanmakta ve bir nesil hayat boyunca açlığın doğurduğu sorunlarla boğuşmak durumunda kalmaktadır. Yetersiz beslenme-işsizlik-yoksulluk-yetersiz beslenme şeklindeki döngünün kırılması özellikle yoksul ülkeler için oldukça güç görünmektedir. Yukarıda aşamalarına kısaca değinilen Açlık Döngüsü aşağıdaki grafikteki gibi kabaca özetlenebilir.

Şekil 1: Açlık Döngüsü

Afganistan'da hızla yükselen gıda krizi, yetersiz beslenme sorunlarında en hassas grup olan 0-5 yaş arası çocuklarda ciddi akut gıda güvensizliği riski doğurmuştur. BM tarafından yapılan tahminlere göre 2022 yılında 1,1 milyon Afgan çocuk çok şiddetli bir akut gıda güvensizliği tehdidiyle karşılaşacaktır. Ayrıca her geçen gün artan sayıda aç ve zayıf çocuk hastanelere getiriliyor. Açlık ve yetersiz beslenme sorunları nedeniyle hastanelere getirilen bebek sayısı 2018 yılı verileriyle karşılaştırıldığında iki katına çıkmıştır.

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

2021 yılında ise yaklaşık 1 milyon çocuk şiddetli beslenme yetersizliği sorunları nedeniyle sağlık kurumlarına başvurmuştur. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) yetkililerinden yapılan açıklamaya göre, 2020 yılının Mart ayında şiddetli akut gıda güvensizliği nedeniyle sağlık kurumlarına başvuran 0-5 yaş çocukların sayısı 16.000 iken; bir sonraki yılın aynı ayında bu sayı 18.000'e yükselmiştir.

2022 yılının Mart ayında ise bir sıçrama yaşanmış ve sağlık kurumlarına başvuran çocukların sayısı 28.000'e ulaşmıştır.⁶⁸ Halkın yaklaşık dörtte üçünün yaşamını sürdürdüğü kırsal alanlarda sağlık altyapısının ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğu Afganistan'da şiddetli beslenme yetersizliğinin bu hızla devam etmesi halinde büyük bir trajedinin yaşanması olası gözükmektedir.

Genç bir nüfus yapısına sahip Afganistan'da nüfusun yaklaşık üçte biri 10 yaş altında iken, toplam nüfusun yarısına yakını henüz 15 yaşından küçüktür. Ortalama yaşam beklentisindeki yukarı yönlü ivmeye rağmen nüfusun yalnızca yaklaşık %7'si 50 yaş ve üzerindedir.⁶⁹ Doğumdan itibaren sağlık durumlarının takip edilmesi gereken bebeklerin, doğum sonrasında kilolarının kontrolünde ve aşı kartlarının takibinde sorunlar yaşanmaktadır. 2016 yılında yapılan bir araştırmada, bebeklerin %59'unun aşı kartına sahip olduğu ve yalnızca %47'sinin ilk iki yaş içerisinde olması gereken aşıları tamamladığı tespit edilmiştir. Kısacası bebeklerin yarısından fazlasının bağışıklık sistemlerinde sorun yaşanması ihtimali bulunmaktadır.⁷⁰

Bebeklik döneminde maruz kalınan yetersiz beslenme bağışıklık sisteminin iyice zayıflamasına ve çocukların ciddi sağlık sorunları yaşamasına sebep olmaktadır. Bebek ölüm oranlarında dünyadaki genel trende paralel olarak, Afganistan'da da düşüş eğilimi görülmektedir. Ancak

68 Rahim Faiez-Lee Keath, "1.1 Million Afghan Children Could Face Severe Malnutrition", *Associated Press News*, <https://apnews.com/article/afghanistan-health-prices-united-nations-d74bb5f7326d57e53e17258a42452d92>, (Erişim Tarihi: 05.07.2022).

69 Mustafa vd. *a.g.m.*, s. 11.

70 Mustafa vd. *a.g.m.*, s. 12.

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RISKİ

2020 yılı verilerine göre dünyada bebek ölüm ortalaması (her 1000 canlı doğumda) 27 iken, Afganistan'da bu ortalamanın çok üzerinde 45 olarak gerçekleşmiştir.⁷¹

Çocukların karşılaştığı beslenme ve gelişim sorunları, eğitim hayatlarının sekteye uğramasına sebep olabilmektedir. Eğitim konusunda yaşanan kısmi ilerlemeye karşın Afganistan'da okur-yazarlık oranı (15 yaş ve üzerindeki nüfusta) 2021 yılı verilerine göre %37'ye ancak ulaşabilmiştir. Bu oran Dünya ortalamasının %87 olduğu hesaba katıldığında oldukça düşüktür, hatta bu parametrede dünyadaki en düşük oranlardan biridir.⁷²

Genç ve düşük eğitimli bir toplumsal yapıda yeterince nitelikli işgücüne sahip olunamaması işsizlik sorunun nedenlerinden biridir ancak tek sebebi değildir. Onlarca yıldır devam eden çatışma ortamının Afganistan'da iş yapma imkanlarını oldukça zor hale getirmesi, ekonomik şeffaflığın sağlanamaması, merkezi yönetimin gücünü ülke sathına yayarak yatırımcılar için güvenli bir zemin hazırlayamaması, yaygın rüşvet ve yolsuzluk düzeni Afganistan ekonomisinin önemli sorunlarından yalnızca birkaçıdır.

Dünya Bankası'nın verilerine göre 2016 yılında ülke nüfusunun yarısından fazlasının (%54,6)⁷³ yoksulluk sınırlarının altında kalması ve yukarıda da değinildiği üzere günümüzde bu durumun daha da kötüleşmesi yoksul halkın sağlıklı yaşam için ihtiyaç duyulan miktarda, kalitede ve çeşitlilikte gıdaya erişimini oldukça güçleştirmektedir. Gıda fiyatlarındaki genel artış ise akıllara, Sen'in dikkat çektiği gibi, yoksul halkın (bu durumda neredeyse tüm Afganların) gıdaya erişememesini ve kıtlık riskini getirmektedir.

71 "Mortality Rate, Infant (Per 1,000 Live Births)-Afghanistan", *The World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.IMRT.IN?contextual=max&locations=AF>, (Erişim Tarihi: 05.07.2022).

72 "Literacy Rate, Adult Total (% of People Ages 15 and Above)-Afghanistan", *The World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS?contextual=min&locations=AF>, (Erişim Tarihi: 05.07.2022).

73 "Poverty Headcount Ratio at National Poverty Lines (% of Population)- Afghanistan", *The World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?locations=AF>, (Erişim Tarihi: 05.07.2022).

Şiddetli açlıkla mücadele eden ebeveynlerin ise yeni doğan bebeklerine ve çocuklarına yeterince gıda temin etmesi pek mümkün gözükmemektedir. Bu durum ise, açlık döngüsünün nesilden nesile aktarıldığı, bir kırsaldöngüye yol açmaktadır. Ekonomik koşullardaki bozulmanın bu hızda devam etmesi halinde Afganistan'da söz konusu kırsal döngünün oluşma ihtimali oldukça yüksek gözükmemektedir.

SONUÇ

Kronik açlık sorunuyla uzun süredir mücadele eden Afgan hükümetleri, son yirmi yılda birçok konuda kısmi ilerleme sağlanmasını başarmışsa da açlıkla mücadele ve yoksulluk meselelerinde yeterince ilerleme kaydedememiştir. Ülkenin politik kültürünün henüz rüşvet ve yolsuzluklardan arındırılmamış olması, uluslararası kamuoyu tarafından sağlanan desteklerin verimli şekilde kullanılamamasına ve hedeflerin birçoğuna uzak kalınmasına katkıda bulunmuştur.

"2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" çerçevesinde açlığın tamamen ortadan kaldırıldığı bir dünya hedefi her ne kadar imkânsız olmasa da halihazırdaki durum değerlendirildiğinde, özellikle üçüncü dünya ülkeleri açısından ütöpik bir hedef gibi durmaktadır. Afganistan gibi geri kalmış ülkelerin, diğer ülkelerle arasındaki mesafeyi kapatabilmesi için daima dünya ortalamasından daha hızlı bir şekilde ilerleme kaydetmesi gerekmektedir. Ancak Afganistan özelinde bir değerlendirme yapıldığında, ülkedeki durumun dünyadaki genel trendlere paralel şekilde geliştiğini söylemek mümkündür. Afganistan'da hiçbir ilerlemenin/gelişmenin olmadığını söylemek mümkün değildir ancak hedeflenen noktaların çok gerisinde kaldığı görülmektedir.

"Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" de yine Afganistan'ın oldukça düşük performans gösterdiği alanlardan biri olmuştur. Ülkenin yaklaşık son 40 yılının savaşlar ve iç çatışmalarla geçtiği düşünüldüğünde Afgan hükümetleri kısmen mazur görülebilir. Ancak yolsuzluk ve rüşvetle

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RISKİ

mücadele konusunda yeterince başarı sağlanamaması, şeffaf bir yönetim sergilenememesi ve bireysel çıkarların kamu yararının önüne konulması gibi hususlar Afgan yöneticilerin başarısızlık hanesindeki ciddi unsurlar olarak kalacaktır.

Afganistan'da yaygın yoksulluğun ve yoksunluğun, son zamanlardaki en şiddetli kuraklıkla birleşerek etkisini arttırması akut gıda güvensizliğinin şiddetlenmesini beraberinde getirmiştir. Yaşanan sel felaketlerinin yol açtığı yıkım ise, büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayalı Afganistan ekonomisinin kırılganlığını arttırmıştır. Yoksullaşan halkın dünyada artış eğiliminde bulunan gıdaya erişim imkanının azalması bir tür kıtlık ihtimalini gündeme getirmiştir. Afganistan örneğinde, hem insan kaynaklı faktörlerin (İç Çatışmalar) hem de doğa kaynaklı faktörlerin (Kuraklık, Sel ve Sıcaklık Değişimleri) bir araya gelerek, zaten zor bir coğrafyada yaşayan Afgan halkının açlıkla mücadelesinin daha çetin bir hal almasına yol açtığını söylemek mümkündür.

Ekonomik sorunların ülkedeki yoksul kesimler üzerindeki yıkıcı etkisini arttırdığı, yeterli miktarda, kalitede ve çeşitlilikte gıda bulmanın oldukça zorlaştığı Afganistan'da ülkede bir Açlık Döngüsü'nün yaşanma ihtimali ortaya çıkmıştır. Nesilleri etkisi altına alabilecek bu fasit daireden kurtulmak, Afganistan gibi dış yardımlara oldukça bağımlı bir ülke için hiç de kolay olmayacaktır. Bunun için Afganistan'ın kendi çarklarını oluşturan ve bu çarkların hareketiyle ilerlemeyi sürdürebilen ekonomik yapıyı inşa edebilmesi gerekmektedir. Son yirmi yılda harcanan yüz milyarlarca dolara rağmen istikrarlı bir yapının kurulamayışı ve kaynak aktarımının tek başına yeterli olmayışı sağlam ekonomik temellerin kolaylıkla inşa edilemediğini tecrübe ile göstermiştir.

Açlık Döngüsü riskinden kurtulabilmek için öncelikle neredeyse tüm bu sorunların temelinde yatan yoksulluğa çözüm bulunması gerekecektir. Yalnızca sosyal yardımlarla veya kaynak aktarımı yoluyla

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

yoksulluğun ortadan kaldırılamadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle iş imkanlarının sağlanması ve bunun için de öncelikle istikrarlı bir siyasi ortamın temin edilmesi gerekmektedir. Fakat Afganistan'da güç ve siyasi çıkar çatışmalarının nihayete ermesi kısa ve orta vadede oldukça zor gerçekleşecek gibidir.

KAYNAKÇA

"7.000 CCNPP Projects Remain Unfinished: MoF", *TOLO News*, <https://tolonews.com/afghanistan-176069>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

"97 percent of Afghans Could Plunge into Poverty Mid 2022, Says UNDP", *United Nations Development Programme*, <https://www.undp.org/press-releases/97-percent-afghans-could-plunge-poverty-mid-2022-says-undp>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

"About the Concept of the Global Hunger Index", *Global Hunger Index*, <https://www.globalhungerindex.org/about.html>, (Erişim Tarihi: 02.07.2022).

"Afghanistan", *Global Hunger Index*, <https://www.globalhungerindex.org/afghanistan.html>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

"Country Nutririton Profiles-Afghanistan", *Global Nutrition Report*, <https://globalnutritionreport.org/resources/nutrition-profiles/asia/southern-asia/afghanistan/>, (Erişim Tarihi: 02.07.2022).

"Definitions of Food Security", *U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service*, <https://www.ers.usda.gov/topics/food-nutrition-assistance/food-security-in-the-u-s/definitions-of-food-security/>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

"Envision 2030: 17 Goals to Transform the World for Persons with Disabilities", *United Nations Department of Economic and Social Affairs Disability*, <https://www.un.org/development/desa/disabilities/envision2030.html#menu-header-menu>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

"Famine", *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/science/famine>, (Erişim Tarihi: 24.06.2022).

"FAO Cereal Supply and Demand Brief", *FAO*, <https://www.fao.org/worldfoodsituation/csdb/en/>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

“FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO”, *The State of Food Security and Nutrition in the World: Repurposing Food and Agricultural Policies to Make Healthy Diets More Affordable*, Rome 2022.

“FAO”, *World Food and Agriculture -Statistical Yearbook 2021*, Rome 2021.

“Food Security,” *International Food Policy Research Institute*, <https://www.ifpri.org/topic/food-security>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

“Hunger and Food Insecurity”, *Food and Agriculture Organization of the United Nations*, <https://www.fao.org/hunger/en/>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

“Hunger Sociological Connections”, *Immigration and Hunger*, <https://immigrationandhunger.weebly.com/hunger-sociological-connections.html>, (Erişim Tarihi: 24.06.2022).

“Hunger Sociological Connections”, *Immigration and Hunger*, <https://immigrationandhunger.weebly.com/hunger-sociological-connections.html>, (Erişim Tarihi: 02.07.2022).

“Infant and Toddler Nutrition”, *Centers for Disease Control and Prevention*, <https://www.cdc.gov/nutrition/InfantandToddlerNutrition/index.html>, (Erişim Tarihi: 02.07.2022).

“IPC Acute Food Insecurity Classification”, *Integrated Food Security Phase Classification*, [https://www.ipcinfo.org/ipcinfo-website/ipc-overview-and-classification-system/ipc-acute-food-insecurity-classification/en/#:~:text=In%20particular%2C%20the%20IPC%20Acute,\(5\)%20Catastrophe%2FFamine](https://www.ipcinfo.org/ipcinfo-website/ipc-overview-and-classification-system/ipc-acute-food-insecurity-classification/en/#:~:text=In%20particular%2C%20the%20IPC%20Acute,(5)%20Catastrophe%2FFamine), (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

“Literacy Rate, Adult Total (% of People Ages 15 and Above)-Afghanistan”, *The World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS?contextual=min&locations=AF>, (Erişim Tarihi: 05.07.2022).

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RISKİ

"Mortality Rate, Infant (Per 1,000 Live Births)-Afghanistan", *The World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.IMRT.IN?contextual=max&locations=AF>, (Erişim Tarihi: 05.07.2022).

"Percent of All Child Deaths", *Action Against Hunger*, <https://www.actionagainsthunger.org/blog/new-lancet-series-offers-stark-update-malnutrition-responsible-45-percent-all-child-deaths#:~:text=Global%20malnutrition%20now%20accounts%20for,greatest%20threat%20to%20child%20survival>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

"Population Data Portal, Population Trends", *United Nations Population Fund*, <https://pdp.unfpa.org/apps/0aeda6af00dd4544ba50452da2dda474/explore>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

"Poverty Headcount Ratio at National Poverty Lines (% of Population)-Afghanistan", *The World Bank*, <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?locations=AF>, (Erişim Tarihi: 05.07.2022).

"The Facts: What You Need to Know About Global Hunger", *Mercy Corps*, <https://www.mercycorps.org/blog/quick-facts-global-hunger>, (Erişim Tarihi: 02.07.2022).

"What is Undernourishment and How is It Measured?", *Our World in Data*, <https://ourworldindata.org/undernourishment-definition>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

"World Food Situation", *Food and Agriculture Organization of the United States*, <https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

"Zero Hunger Challenge", *The United Nations*, <https://www.un.org/zerohunger/>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

"Zero Hunger", *The Global Goals For Sustainable Development*, <https://www.kureselamaclar.org/en/global-goals/zero-hunger/>, (Erişim Tarihi: 22.06.2022).

AYDIN, Zülküf, *Çağdaş Tarım Sorunu: Ekonomik, Politik ve Sosyolojik Kuramlar, Yaklaşımlar ve Politikalar*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2017.

BESSIS, Sophie, *Dünya'da Açlık*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

DE WAAL, Alex *Famine That Kills: Darfur, Sudan*, Oxford University Press, New York 2005.

DEVEREUX, Stephen, *Famine in the Twentieth Century*, IDS Working Paper 105, 2000. <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/3435/wp105.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

DEVEREUX, Stephen, *Theories of Famine: From Malthus to Sen*, Harvester Wheatsheaf. New York 1993.

EDKINS, Jenny, *Whose Hunger?: Concepts of Famine, Practices of Aid*. University of Minnesota Press, Minneapolis 2000.

EROL, Mehmet Seyfettin-Doğacan Başaran, "Afganistan Merkezli Gelişmelerin Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiğine Etkileri", *Demokrasi Platformu*, 10(35), 2021, s. 1-35.

EROL, Mehmet Seyfettin-Emrah Kaya, "Afganistan Barış Süreci: Küresel ve Bölgesel Aktörler", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 2021, s. 407-457.

FAIEZ, Rahim-Lee Keath, "1.1 Million Afghan Children Could Face Severe Malnutrition", *Associated Press News*, <https://apnews.com/article/afghanistan-health-prices-united-nations-d74bb5f7326d57e53e17258a42452d92>, (Erişim Tarihi: 05.07.2022).

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RISKİ

GABLE, Sara-Melissa Hunting, "Nature, Nurture and Early Brain Development", *MU Extension*, <https://extension.missouri.edu/media/wysiwyg/Extensiondata/Pub/pdf/hesguide/humanrel/gh6115.pdf>, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

Global Network Against Food Crises, *2022 Global Report on Food Crises: Joint Analysis for Better Decisions*, http://www.fightfoodcrises.net/fileadmin/user_upload/fightfoodcrises/doc/resources/GRFC_2022_FINAL_REPORT.pdf, (Erişim Tarihi: 27.06.2022).

Güdül, Serpil-Farida Labib Raof, "Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun'un Anahtarı: Afganistan", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 2020, s. 13-46.

Institute for Economics&Peace, *Ecological Threat Report 2021: Understanding Ecological Threats, Resilience and Peace*, Sydney 2021.

MUSTAFA, Mir Bais vd., "End Line Assessment of the Integrated Behavioral Change Communication Project by UNICEF", *Gazanfar Medical Journal*, 1(1), 2016.

UNICEF/WHO/World Bank Group Joint Child Malnutrition Estimates, *Levels and Trends in Child Malnutrition: Key Findings of the 2021 Edition of the Joint Child Malnutrition Estimates*, New York 2021.

VAN LEEUWEN Bas-Jieli Li, "Responses to Famines in Core Regions of Antiquity Compared", *An Economic History of Famine Resilience*, Jessica Dijkman-Bas van, der., Routledge, New York 2020.

VON GREBMER, K, vd., "Global Hunger Index", *2021 Global Hunger Index: Hunger and Food Systems in Conflict Settings*, Bonn/Dublin 2021.

World Food Programme, *Afghanistan: Zero Hunger Strategic Review*, 2017.

STRUCTURED ABSTRACT

The challenge of nourishment, one of humanity's oldest problems, persists to this day. Famine, which was deemed important enough to be the topic of religious writings and tales in ancient and pre-modern times, has lost some of its significance in post-modern society. To put it another way, it has started to be forgotten since it is no longer as lethal as it once was for developed societies. Famines, on the other hand, are one of the deadliest elements that vulnerable population groups must cope with, particularly in underdeveloped and impoverished nations. To entirely eliminate this menace from the globe, the United Nations has designated the battle against hunger as one of the 2030 Sustainable Development Goals.

Malthus, who treated the subject of famine in the modern age on an economic basis and asserted that the major cause of famine was population expansion, which always expanded faster than food production, proposed that population growth should be limited. Because he contended that diminishing marginal productivity will result in inadequate food supplies to sustain the growing population. Malthusian ideas spread, and techniques of contraception and population planning were used in many nations. The intended outcomes, however, could not be obtained since the nations implementing these policies are industrialized or developing countries rather than poor countries with high birth rates.

The rise in food production in tandem with the rise in global population demonstrates that Malthus' dismal forecasts were not realized. Regardless, the fact that more than 30 famines happened in the twentieth century requires explanation. In contrast to Malthus, Amartya Sen saw hunger as a demand-driven problem in an environment where there is no scarcity of food. He asserted that famines disproportionately harm the poor, as rising food costs limit poor people's access to food. Examining some of the famine examples reveals that Amartya Sen was correct.

AFGANİSTAN'DA GIDA KRİZİ VE AÇLIK DÖNGÜSÜ RİSKİ

Acute food insecurity has expanded considerably in Afghanistan, one of the world's poorest countries, in recent years. Due to severe drought, floods, and worsening economic conditions, Afghanistan, where poverty and chronic hunger are endemic, faced the possibility of entering a Hunger Cycle. The hunger cycle refers to the fact that the issues created by hunger create a vicious loop in practically every stage of life. It works roughly as follows: According to this, it is impossible for children to realize their full potential if they do not receive enough and nutritious nutrition between the ages of 0 and 5, when their physical and mental growth accelerates.

The educational lives of children who are more prone to infections as a result of malnutrition and who have issues with their mental development are often challenging. Adults with inadequate education have a tough time finding work owing to their unskilled qualifications. Parents who are having difficulty obtaining work and paying for their family are unable to offer an adequate amount, quality, and diversity of meals for their children. The incapacity of pregnant women to eat properly and obtain appropriate medical treatments might lead to issues in their newborn offspring. As a result, a link is developed between malnutrition, inadequate education, unemployment, poverty, and malnutrition. This cycle threatens an entire generation, not simply an age or a group.

In the case of Afghanistan, it is quite common for infants to not get enough food. In addition, the health status of babies cannot be followed meticulously due to the inadequacy of health services in the critical periods after birth, the lack of awareness of parents and the problems in the functioning of the health system.

In Afghanistan, where more than half of the infants are not fully vaccinated, which are very important for the 0-2 age period, epidemic diseases can lead to fatal results because the immune systems of infants remain weak. It is very difficult for children struggling with chronic hunger and chronic diseases to get a good education. Considering that

ULUSLARARASI KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Afghanistan is one of the countries with the lowest literacy rate, it can be thought that education is not a priority. In Afghanistan, where lack of qualifications makes it difficult to find a job, limited job opportunities can cause even educated and qualified Afghans to be unable to find a job. Poverty caused by unemployment makes it difficult for parents to access adequate food for both themselves and their children. The mother, who cannot get enough nutrition and medicine during pregnancy, cannot raise her children in a healthy way. In summary, the risk of Hunger Cycle remains a serious possibility for Afghanistan. This risk will become more pronounced if severe acute malnutrition persists.

■ Erdal BAYAR